

Rym-catechismus dat is de Christelijcke Catechismus

Samuel Ampzing

bron

Samuel Ampzing, *Rym-catechismus dat is de Christelijcke Catechismus*. Pieter Muller, Leiden 1624

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/ampz001rijm01_01/colofon.php

© 2014 dbnl

dbnl

Nil parvum quod vtile.

*Parva modò prosint parvis, haud aestimo parva:
Parva sed hoc ipso nomine magna voco.*

Dat is:

Ick acht het kleyn niet kleyn, so 't kleyn den kleynen baet:
Maer acht het kleyn so groot, oock ist so metter daedt.

SALOMON. Proverb.22.6.

Gelijck als men eenen jongen gewennet, so en laet hy daer niet van af als hy oudt werdt.

HORATIVS. Epist.2.

*Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu.*

Dat is:

Gelijck een nieuwe pot een langen tijdt sal smaken
Nae 'tgeene dat daer eerst sal komen in te raken:
So sal den kinders oock beklijven in 'tverstandt
Het geen haer vander jeugdt sal werden ingeplant.

Totten Christeliicken Leser.

Beminde Leser,

Wy hebben goedt gedacht den Heydelbergschen Catechismum (dien oock onse Nederlandtsche Gemeeynten voor den Haeren hebben aengenomen in Scholen ende Kercken opentlijck te leeren, als zijnde een beknopt, ende bondicht Formulier der gesonde ende rechtsinnige leere nae het suyvere Woordt Godts) in korte Vragen ende Antwoorden Rijms-gewijse in weynich Verskens in te trecken, ende uwe E. op te dragen, tot dienst ende nut van allen eenvoudigen, ende insonderheyte van onse jonge jeugdt, ende kinderen: op dat sy de selve te lichter mochten van buyten leeren, ende te vaster behouden. 'Twelck so geschieden sal, is niet te twijfelen, of sy sullen vander jeugdt aen inde waere kennisse Godts, ende de oprechte godtsalicheydt des levens dagelijckx meer ende meer door des Heeren genade vvasen, ende toenemen, ende sal oock volgens sekerder te hopen staen, dat sy niet lichtelijck vande Secten, die veel ende overvloedich alhier te lande hoe langer hoe meer in vollen svvange gaen, sullen verruckt ende verleydt vverden; maer in des Heeren vvaerheydt grondich ende onbevvegelijck gesterckt, ende bevesticht blijven, tot Godts eere, ende stichtinge sijner Gemeeynte, ende haerer eeuwvige salicheydt. Ten vvelcken eynde oock dienen sullen de Vragen, ende Antvvoorden, so de meeste, als de minste, die vvy Prosâ, ende buyten Rym daer by gevoegt hebben. Als mede de uytgele-

sen Schriftuerlijcke Spreucken uytte Canonijcke ende Apocryphe Boecken: in vvelcke ongetvijfelt de kinderen niet vergefelijck ende sonder merckelijcke vrucht van kindts been af sullen geoeffent vverden. De vvelcke dan noch so sy aenvanckelijck te veele mochten schijnen, so hebben vvy de voornaemste onses goedt-bedunckens, ende die den kinderkens vvel dienden aldereerst ingescherpt, met tekenkens, ende halve-maenkens uytgesondert: Hoevvel een igelijck ondertuschen daer toe voor sich sal uytkiezen kunnen nae sijn lust, sin, ende vvelgefallen. Oock hebben vvy Ryms, ende Gesangs-gevvijse ingestelt de Wet des Heeren (daer vvy den E. Philips van Marnix sal.ged. so veel ons goedt gedacht heeft, om redenen, hebben naegevolgt;) Item de Artijckelen des Christelijcken Geloofs; ende het Gebedt onses Heeren Iesu Christi: die vvy hier te voren inden Catechismo buyten Rym hebben ingevoegt. Daer vvy oock by gedaen hebben dat vermaerde Gebedt Agurs, des soons Iake; gelijk ons dat de H. Geest, onder de Spreucken Salomons, uytdruckelijck op den name des gemelten Agurs, niet Salomons, nae het onverstandt vanden gemeenen man, beneffens sommige andere spreucken, heeft naegelaten. Eyndelijck hebben vvy hier achter aen gestelt het Morgen, ende Avondt Gebedt: Item voor, ende nae den Eten. Alles (so vvy verhopē, ende vertrouven) ons ende onsen kinderen tot stichtinge. Neemt dan desen onsen geringen arbeydt ten besten, ende vaert vvel.

Samvel Ampsinck.

Rym-Catechismvs.

- V. Wat is al uwen Troost in leven, en in sterven?
 A. Dat ick Godts eeuwich Rijck in Christi bloedt sal erven.
 V. Hoe krijgt ghy van dien troost 'tvolkomene bescheydt?
 A. Door weet van mijn Ellendt, Verlossing, Danckbaerheydt.

Het I. Deel. Van 'sMenschen Ellendicheydt.

- V. Hoe kent ghy u ellend', en dodelijcke smetten?
 A. Uyt Godes strengen eysch in sijn geboon, en wetten.
 V. Wat wilt Godt datmen dan voor hem verrichten sal?
 A. Ons naesten lieven als ons selven, Godt voor al.
 V. Maer kondt ghy dat so wel volkomen doen, en plegen?
 A. Niets minder, die wy zijn tot beyder haet genegen.
 V. Is dan de mensch van Godt soo boos gemaect geweest?
 A. Neen: nae sijn even-beeldt, en vol van sijnen Geest.
 V. Uan Waer dan, en van wien is ons dat quaedt gekomen?
 A. Dat heeft uyt Adams val sijn aenbegin genomen.
 V. Maer zijn wy dan geneygt alleen tot alle quaedt?
 A. So Godt dat door sijn Geest in ons niet wederstaet.
 V. Wat eyscht de Heer van ons dat niemant hem kan geven?
 A. De mensch is uyt hem self in 'tgoede niet gebleven.
 V. Maer vloect en straft Godt oock gemelten bosen aerdt?
 A. De sonden zijn de doodt, en 'tvyer der hellen waerd.
 V. Is God dan niet een goedt, en vol-barmhertich wesen?
 A. Maer sijn rechtveerdicheydt staet ons niet min te vresen.

Het II. Deel. Van 'sMenschen Verlossinge.

- V. VWat raedt dan dese straf, en al dit quaedt te vlien?
 A. Betaling moet door ons, oft onse borg geschien.

- V. Maer kan de mensche voor hem selven niet betalen?
 A. Iae wel sich op den hals een meerder oordeel halen.
 V. Of iemandt anders dan sich nam ons saken aen?
 A. Daer kan geen creatuer in Godts gericht bestaen.
 V. Wat Heylandt kan ons dan verlossen, en genesen?
 A. Een waer, en heylich Mensch, en Godt oock moet hy wesen.
 V. Maer waerom moste hy waerachtich Mensche zijn?
 A. Om dat hy lijden most een menschelijcke pijn.
 V. En waerom vry van 'tquaedt, en sonden, en gebreken?
 A. Om dat geen sondaer voor een ander konde spreken.
 V. En waerom most' hy Godt oock wesen te gelijk?
 A. Te dragen onse straf, en geven ons sijn Rijk.
 V. Wie is die Middelaer soo hoog in eer verheven?
 A. De Heere Iesus ons van Godt den Heer gegeven.
 V. Waer wert ons sulcken heyl verkondicht, en beduydt?
 A. Het Euangelium spreeckt ons dien segen uyt.
 V. Sal nu een igelijk door Christum salich werden?
 A. Die in't geloof aen hem ten eynde toe volherden.
 V. Wat noemt ghy hier 'tgeloof? verclaert het recht verstandt?
 A. 'Tvertrouwen op sijn doot, en bloedich offerhandt.
 V. Wat moet een Christen-mensch al weten, en vertrouwen?
 A. D'Artik'len des Geloofs ons dat te voren houwen.

De Artijkelen des Christelijcken Geloofs.

I. Ick gelove in Godt den Vader, den Almachtigen Schepper des Hemels, ende der Aerden.

II. Ende in Iesum Christum sijnen een-geboren Sone, onsen Heere.

III. Die ontfangen is vande Heyligen Geest, geboren uyt de Maget Maria.

IV. Geleden heeft onder Pontio Pilato, gecruyst is, gestroven, ende begraven, nedergedaelt ter hellen.

V. Ten derden dage opgestaen van den doden.

VI. Opgevaren ten Hemel, sittende ter rechter handt Godts des Almachtigen Vaders.

VII. Van waer hy komen sal om te oordelen de levenden, ende de doden.

VIII. Ick gelove in den Heyligen Geest.

IX. Ick gelove eene heylige algemeyne Christelijcke Kercke: gemeynschap der heyligen.

*X. Vergevinge der sonden.**XI. Opstandinge des vleeschs.**XII. Ende een eeuwich leven.*

- V. Maer waer van spreken dees Artikelen wel meest?
 A. Uan Godt den Vader, en den Soon, en Heyl'gen Geest.
 V. So Godt maer Een en is, hoe noemt ghy Drie Personen?
 A. De Heyl'ge Schriften Godt drie-Eenich ons vertonen.
 V. Wat segt ghy daer mee dat hy 't al geschapen heeft?
 A. Dat Godt mijn Vader is die my het leven geeft.
 V. So werdt de Wereldt dan in 'twilddt niet om gedreven?
 A. In Godt bestaen wy al, ons leven, en ons sweven.
 V. Hoe is Godts Soon de Naem van Iesus toegeleyt?
 A. Om dat in hem alleen is alle salicheydt.
 V. Geloven die dat oock die meer Verlossers maken?
 A. 'Tis kennelijck dat sy den Middelaer versaken.
 V. Wat heet hy Christus? segt, hoe voegt hem oock die naem?
 A. Om dat hy is gesalft, en tot sijn Ampt bequaem.
 V. Maer waerom werden wy des Christenen geheten?
 A. Om dat ons sijnen Geest is rijcklijck uyt gemeten.
 V. Wat noemt ghy hem Godts Soon? on is die naem gemeen.
 A. Wy zijn 't maer uyt genae, hy van natuer alleen.
 V. Hoe isset met sijn naem van Onse Heer gelegen?
 A. Dien heeft hy over ons door sijn verdienst verkregen.
 V. Hoe ist gegaen met sijn Ontfanck'nis, en Geboort?
 A. Hy quam door 'sHeeren Geest uyt eene Maget voort.
 V. Maer waerom is hy vanden Heyl'gen Geest ontfangen?
 A. So is hy met geen sond', en geen gebreck omhangen.
 V. En waerom uytte Maegdt Maria voort gebracht?
 A. So is hy ware Mensch van Abrahams geslacht.
 V. Wat helpt ons dat de Heer so heylich is geboren
 A. Dat hy ons sonden deekt voor Godts gericht, en toren.
 V. Is dan de Sone Godts in vleesch en bloedt verkeert?
 A. De Godtheyt kan niet zijn geschonden, noch verseert.
 V. Hoe is hy dan in ons gedaent', en vleesch gekomen?
 A. Dat heeft hy wesentlijck vrywillich aengenomen.
 V. Maer zijnder dan geen Twee, de Mensch, en Godes Soon?
 A. Hy is Immanuel, Godt-Mensch in Een Persoon.
 V. Zijn de Naturen dan gemengt, en t'saem gebrouwen?
 A. Haer eygenschappen sy en wesen beyd' behouwen.
 V. Wat geeft het woordeken geleden te verstaen?
 A. Dat hy aen onse plaets in 'toordeel is gegaen.

- V. Maer waerom most' hy juist voor Pontio dat lijden?
 A. Op dat hy ons voor Godts gerichte sou bevrijden.
 V. En waerom heeft hy doch den doot des Cruys gesmaeckt?
 A. So heeft hy onsen vloeck ver van ons wech gemaect.
 V. En waerom most' hem oock de bitt're doot verswelgen?
 A. Daer was geen ander raedt de sonden te verdelgen.
 V. Maer sijn Begravenis was die soo heel van noodt?
 A. Dat was een wisse tuyg en pandt van sijne doot.
 V. Hoe komt dat niet te min oock wy noch moeten sterven?
 A. Ons doot is sondes doot, en stee hier boven erven.
 V. Wat heeft ons Christi doot voor goedts meer aengerecht?
 A. Ons sondelijcken aerdt is aen sijn Cruys gehecht.
 V. Wat wert daer mee gemeent: is neer-gedaelt ter hellen?
 A. Verstaet sijn ziel-gepraem, sijn herten-smert, en quellen.
 V. Maer waer toe most de Heer dat lijden aen sijn ziel?
 A. Op dat geen Christen-mensch in helscher angst en viel.
 V. Wat doet ons dat voor goet dat Christus is verresen?
 A. So heeft hy sich Godts Soon, en 'sLevens-vorst bewesen.
 V. Hoe segt ghy dat de Heer gevaren is om hoog?
 A. Dat hy met onsen vleesch recht nae den Hemel toog
 V. Hoe is hy dan met ons ten eynde vande dagen?
 A. Als Godt, met Geest, en kracht, en gunst, en wel-behagen.
 V. Zijn de naturen dan soo niet ghescheurt van een?
 A. Sy zijn't niet meerder nu, als eertijts hier benee'n.
 V. Wat helpt ons dat de Heer ten Hemel is gevaren?
 A. So sal hy oock met hem ons allen daer vergaren.
 V. Maer hoe doch is hy tot Godts Rechterhandt gestelt?
 A. So is in sijne handt het opperste geweldt.
 V. Maer is daer aen ons iet wat sonderlings gelegen?
 A. So sal hy ons voor't quaedt om-vleugelen, en plegen.
 V. Wat troost ons dat hy werdt verwacht ten jongsten dach?
 A. Des ider vrome ziel verlossing hopen mach.
 V. Wat moet een Christen-mensch van Godt den Geest belijden?
 A. Dat hy ons Christ'nen maeckt, en eeuwicht sal verblijden.
 V. En wat van Christi Kerck, en 'tvolck dat hy verkoor?
 A. Dat Christus dat verga'ert, en ick daer toe behoer.
 V. Wat wilt der Heyligen Gemeynschap daer nae seggen?
 A. Ons gaven inden Heer tot Stichting aen te leggen.
 V. Hoe scheldt ons Godt de schuldt van alle sonden quijt?
 A. Alleen om Christi wil in dees genaden tijdt.
 V. Wat troost ons dat de Heer ons lichaem sal verwecken?
 A. Dat hy't met heerlijkheydt en glans sal overtrecken.

- V. En wat oock 't geen daer by van 'teeuwigh leven staet?
 A. Dat is een vreugdt die ons verstandt te boven gaet.
 V. Wat baet u alle dit van herten te geloven?
 A. Rechtveerdich zijn voor Godt, een erfgenaem van boven.
 V. Hoe segt ghy dat ghy voor den Heer rechtveerdicht zijt?
 A. Alleenlijck door 'tgelooft dat Christi naem belijdt.
 V. Hoe werdt rechtveerdicheydt 'tgelove toegeschreven?
 A. In so veel als het siet op Christi doot, en leven.
 V. Kan dan ons eygen doen voor Gode niet bestaen?
 A. 'Tis onvolmaeckt wat hier van menschen werdt gedaen.
 V. Hoe seyt dan Godt dat hy ons 'tgoede wilt belonen?
 A. Dat wilt hy nae genae, niet nae verdienst bekronen.
 V. Maer werdt also de mensch niet sorgeloos gemaeckt?
 A. Hy kan niet Godtloos zijn die Christi goetheyt smaect.
 V. Hoe komt Godt dat geloof in onse herten wercken?
 A. Door 'tWoordt, en Geest: en door de Sacramenten stercken.
 V. Wat noemt ghy in Godts Kerck des Heeren Sacrament?
 A. Dat Christum ons in 'thert gelijck een segel prent.
 V. So wilt ghy datmen daer den Middelaer kan leeren?
 A. Sy sien gelijck het Woordt alleen op't bloedt des Heeren.
 V. Van hoe veel doet de Schrift in 'tNieuw-verbondt verhael?
 A. Van Twee, den Heyl'gen Doop, en 'tHeylich Avondmael.
 V. Hoe werdt ons inden Doop 'tbloedt Christi aengepresen?
 A. G'lijck 'twater 'tlichaem wast, so't bloedt ons sondich wesen.
 V. Wat werdt door 'twasschen ons geleert, en aangeduydt?
 A. Godt delgt in Chirsti bloedt en Geest ons sonden uyt.
 V. Maer waer werdt ons daer van versekering gegeven?
 A. Daer Christus 'tFormulier des Doops heeft voorgeschreven.
 V. So reynicht 'twater dan der zielen smetten niet?
 A. Dat doet des Heeren Geest en boedt dat hy vergiet.
 V. Maer 'theeft den naem van 't badt der weer-geboort gekregen?
 A. Des weet ick dat op my Godts Geest is met sijn segen.
 V. Hoe werdt het oock genaemt een wassing vande sond'?'
 A. Op dat ick daer door vast in dat vertrouwen stond'
 V. Maer moetmen oock het zaedt der bondt-genoeten dopen?
 A. Haer staet in Chirsti bloedt met ons een Hemel open.
 V. Hoe wijst ons 'tAvondmael oock op des Heeren doot?
 A. Door uytgegoten wyn, en door gebroken broodt.
 V. Hoe werdt gemelte doot daer door claer uytgesproken?
 A. Syn bloedt is uytgestort, sijn lichaem is gebroken.
 V. Hoe nutten wy te recht dat heylich broodt, en wijn?
 A. Wanneer wy in 'tgelooft sijns doodts gedachtich zijn.

- V. Wat wilt hy ons daer met versee'len, en bevesten?
 A. Dat hy met lijf en bloedt is heel tot onse besten.
 V. Waer heeft ons Christus dat belooft, en toegeseyt?
 A. Daer hy sijns doodts bevel ons heeft te voor geleyt.
 V. Maer werdt uyt broodt en wijn het lijf en bloedt des Heeren?
 A. Niet meer als 'twater vanden Doop in't bloedt moet keeren.
 V. Wat noemt hy dan het broodt sijn lijf, den wijn sijn bloedt?
 A. Tot sekerheydt dat hy ons sielen laeft, en voedt.
 V. So werdt sijn lichaem dan niet met 'slijfs mondt gegeten?
 A. Neen, metter sielen mondt, die wy 'tgelove heten.
 V. En sijn gemeynschap oock niet lijfelijck gedacht?
 A. Die werdt door sijnen Geest in onse siel gewracht.
 V. Wat scheelt het Nachmael van de Mis der Roomsche Papen?
 A. Het Nachmael is van Godt, de Mis is 'sDuyvels Wapen.
 V. Maer segt waer in 'tverschil van beyden meest bestaet?
 A. De Mis doodt Christi doodt, daer 't Avondtmael op gaet.
 V. Hoe werdt hier meer Godts eer godts-lasterlijck vertreden?
 A. Noyt isser groter * Droes en Afgodt aengebeden.
 V. Wat werden wy oock noch door't Avondtmael bericht?
 A. Malkander dienst te doen, en onderlinge plicht.
 V. Hoe werden wy daer toe geleydt, en aengedreven?
 A. Ons allen werdt een broodt, en eenen wijn gegeven.
 V. Voor wien ist Avondtmael des Heeren ingestelt?
 A. Die in geloof en vrees des Heeren doodt vertelt.
 V. Wat raedt met hen, die haer van alle deugd' ontbloten?
 A. Die werden door de macht der sleut'len uytgesloten.
 V. Wat sleutels voert de Kerck met nutticheydt, en vrucht?
 A. Des Heeren Heylich Woordt, en Christelijcke Tucht.
 V. Hoe sluyt des Heeren Woordt Godts Hemel-rijck ons open?
 A. Wanneer wy in geloof en boet tot Christum lopen.
 V. Hoe werdt den Hemel weer gesloten door het Woordt?
 A. Als dat betuygt dat die geen godtloos toebehoort.
 V. Hoe sluyt het Hemel-rijck de Ban en Tucht der Kercken?
 A. Sy snijdtse af die quaedt in leer of leven wercken.
 V. Maer doet sy dat so haest de sonde werdt begaen?
 A. Indien sy boet en goe vermaning tegen-staen.
 V. So bant men haer dan niet indien sy beter leven?
 A. Wie durft dat Godes is den Duyvel over-geven.
 V. Hoe werdt haer nae den Ban Godts Rijck weer opgedaen?
 A. Wanneer sy tottet goedt van 'tquaedt weer over-gaen.

*1.Cor.10.20.

Het III. Deel. Van's Menschen Danckbaerheydt.

- V. Wat doen wy goet so Godt ons wilt sijn Hemel schencken?
 A. So moetmen Christi bloedt en bitt'ren doot gedencken.
 V. Maer valter geen verdienst op onsen goeden doen?
 A. Wy hebben wel verdienst ten qua'en, maer niet ten go'en.
 V. Hoe moetmen sich tot goedt bevljigten, en haesten?
 A. Om Godt, en om ons self, en om onse even-naesten.
 V. Hoe met men 'tgoede doen ten aensien van den Heer?
 A. Als onse danckbaerheydt, en plicht tot sijner eer.
 V. En wat is oock ons self aen onse deugd' gelegen?
 A. So weet ick dat my godt heeft met sijn bloedt verkregen.
 V. Hoe werdt ons doen tot nut van onsen naest gericht?
 A. Wanneer hy so door ons werdt inden Heer gesticht.
 V. Is dan voor haer geen heyl die boos en Godtloos leven?
 A. Den sulcken wilt de Heer de salicheydt niet geven.
 V. Maer waer op staet de deugd' en 'smenschens waere boet?
 A. So datmen 'tquade laet, als datmen 'tgoede doet.
 V. Wat sijn goe wercken die in Christo Godt behagen?
 A. Die hy ons in sijn Wet heeft selver voorgedragen.

De Wet des Heeren.

Godt sprack alle dese woorden:

+Ick ben de Heere, uwe Godt, die u uyt Aegyptenlandt, uytten dienst-huyse gelydt hebbe.

*+Exod.20.(1.17.)
 Deut.5.(5.22.)*

Het I. Gebodt.

Ghy en sult geen andere Goden voor mijn aengesichte hebben.

II.

Ghy en sult u geen beeldt, noch eenige gelijckenisse maken, noch van 'tgeene dat boven inden Hemel is, noch van 'tgeene dat beneden op der Aerden is, noch van 'tgeene dat inde VWateren onder der Aerden is. En buygt u voor die niet, noch en dienste niet: want ick ben de Heere, uwe Godt, sterck ende iverich, die de misdaedt der Vaderen besoecke aen den kinderen tot in't derde ende vierde lidt der geener die my haten, ende doe barmher-

ticheydt aen veel duysenden der geener die my lief hebben, ende mijne geboden houden.

III.

Ghy en sult den name des Heeren uwes Godts niet misbruycken: want de Heere en sal hem niet ongestraft laten, die sijnen name misbruyckt.

IV.

Gedenckt des Sabbath-dachs, dat ghy dien heyliget. ses dagen sult ghy arbeyden, ende al u werck doen. Maer de sevenste dach is de sabbath des Heeren uwes Godts: dan en sult ghy geen arbeydt doen, noch u soon, noch u dochter, noch u knecht, noch u dienstmaecht, noch u vee, noch u vreemdeling die in uwe poorten is: want in ses dagen heeft de Heere Hemel ende Aerde gemaect, ende de Zee, ende al watter in is, ende rustede aen den sevensten dach: daerom segende de Heere de sabbath-dach, ende heylichde den selven.

V.

Ghy sult uwen Vader ende uwe Moeder eeren, op dat ghy lange leeft op aerden, ende dat het u wel gae inden lande, dat u de Heere uwe Godt geven sal.

VI.

Ghy en sult niet doden.

VII.

Ghy en sult niet echt-breken.

VIII.

Ghy en sult niet stelen.

IX.

Ghy en sult geen valsche getuygenisse spreken tegen uwen naesten.

X.

Ghy en sult niet begeeren uwes naestens huys: ghy en sult niet begeeren uwes naestens wijf, noch sijnen knecht, noch sijne dienstmaecht, noch sijnen osse, noch sijnen esel, noch eenich dinck dat uwe naesten heeft.

- V. In hoe veel Taf'len werdt des Heeren Wet gedeelt?
 A. In Twee: Een ons Godts liefd', Een onsen Naest beveelt.
- V. Wat werdt ons voor het Eerst van Gode voorgehouden?
 A. Alleen op hem, als op den eenen Godt, te bouwen.
- V. Wie pleegt Afgoderij, en doet sijn Godt geweldt?
 A. Die anders iets versiert daer hy sijn hoop op stelt.
- V. Wat wilt ten Tweeden ons 'tverbodt der beelden leeren?
 A. Godt op geen ander wijs, dan nae sijn Woordt, te eeren.
- V. Ist ganschlijck dan verboon te hebben eenich beeldt?
 A. Wie Godt self malen wilt, sijn eer Kerck-rovich steelt.
- V. Maer hoe doch ist gestelt met ander schilderijen?
 A. Die moeten inden dienst tot enckel val gedijen.
- V. Ghy straft dan al 'tgemaal in onsen dienst voor Godt?
 A. Wy hebben hier een scherp en merckelijck verbodt.
- V. Maer mogen die niet zijn de boecken vande Leecken?
 A. 'Tbeeldt is een leugen-boeck, Godts Woordt moet tot ons spreecken.
- V. Wat werdt ten Derden ons verboden vanden Heer?
 A. 'Tmisbruyck van sijnen naem tot laster, en oneer.
- V. Ist dan so sware sond te sweeren, en te vloecken?
 A. Self wilt Godt, die 't sijn best niet weert, te huys besoecken.
- V. Maer is dan allen eedt verboden, ofte niet?
 A. Behalven als de noodt, en 'tRecht den eedt gebiedt.
- V. Maer kanmen daer op wel gerust en seker wesen?
 A. Het werdt door 'tWoordt, en veel Exempelen gepresen.
- V. Maer waer toe dient den eedt en 'tsweeren in 'tgerecht?
 A. So werdt de twist gedempt, en al 'tkrackeel geslecht.
- V. Hoe moetmen nu aldaer den eedt rechtmatig sweeren?
 A. Alleen voor Godt, voor wien wy wand'len, en verkeren.
- V. Mach oock den eedt niet by Godts schepsels zijn gedaen?
 A. Dat waer Godt opentlijck versaect, en afgegaen.
- V. In wat betracht'ing' is het Vierde meest gelegen?
 A. Den Godts-dienst openbaer in Godts-Gemeent te plegen.
- V. Wat heeft de Heer noch meer ter deser plaets belast?
 A. Dat op der sonden rust bysonder zy gepast.
- V. Wat heeft ons voor bevel het Vijfde voorgeschreven?
 A. Den Oudtsten eer, en dienst, en trouwe liefd te geven.
- V. Wat geeft ons 'tSeste voor een last en goede leer?
 A. Dat ick mijn even-mensch noch quetse, noch verseer.
- V. Is dat in 't algemeyn een igelijck verboden?
 A. De Richters dragen 'tswerdt te straffen, en te doden.
- V. Maer is dat al genoegh sijn naesten niet te scha'en?
 A. Men moet hem oock ten dienst tot sijnen besten staen.

- V. Wat quaedt kan dan in ons het Sevenste niet dragen?
 A. T'onkuysch geveert, gebeert, en 'tvuyle hoeren-jagen.
 V. Wat isset dattet noch wel geerne van ons hadt?
 A. Dat ider onder ons sijn vat in eer besat.
 V. Wat straft het Achtste voor een schand', en boeven-stucken?
 A. Diefs-streken, rovery, het grabbelen, en plucken.
 V. Daer-tegen wat belast ons Godt te sullen doen?
 A. Ons naesten dienstich zijn, en oock den armen vo'en.
 V. Wat laster heeft de Heer in 't Negenst' doorgestreken?
 A. Het valsch getuygenis, geklap, en leugen-spreken.
 V. Wat is daer Godts bevel, en sijne tegen-leer?
 A. De waerheydt voor te staen, en onses naestens eer.
 V. En waer van moeten wy ons voor het laetste wachten?
 A. Te plaetsen in ons ziel quae lusten, en gedachten.
 V. Maer waer toe moet ons hert staen open, en bereydt?
 A. Dat moet een woning zijn van alle heylicheydt.
 V. Kan nu een Christen-mensch dus wel volkomen leven?
 A. Men kan niet: doch men moet met yver daer nae streven.
 V. Wat helptet dat men ons de Wet so heftich preeckt?
 A. So sietmen wat een quaedt ons in den boesem steeckt.
 V. Leert ons de Wet alleen ons in ons sonden quellen?
 A. Sy leert ons oock nae haer ons leven aen te stellen.
 V. Ist nodich datmen sich Godt door 'tGebedt beveelt?
 A. Niet anders werdt sijn gunst en segen uytgedeelt.
 V. Wie moet so van ons zijn in demoedt aengebeden?
 A. Alleen die van ons werdt de waere Godt beleden.
 V. Maer machmen wel so recht vry-moedich tot hem gaen?
 A. Ons Middelaer heeft ons gemaect een effen baen.
 V. Wat doen sy dan die haer tot anderen oock keeren?
 A. Dat heet nae Godes stijl den afgodt nae-hoereren.
 V. Hoe wilt Godt datmen voor sijn aengesicht verschijn?
 A. Hy wilt uyt 'snoodts gevoel in ernst gebeden zijn.
 V. Wat weet ghy dat u stem sal komen tot sijn ooren?
 A. Hy wilt mijn arm gebedt om Christi wil verhoren.
 V. Wat moeten wy van hem versoecken door 'tgebedt?
 A. Daer heeft ons selfde Heer een sek'ren wet geset.
 V. Wat palen heeft hy dan ons menschen voorgeschreven?
 A. Daer van heeft Christus ons een Formulier gegeven.

Het Gebedt onses Heeren Iesv Christi.

⁺*Onse Vader, die inde Hemelen zijt:*

I. Vwen Name werde geheylight.

⁺*Matth. 6.9.*

II. V Rijcke kome.

Luc. 11.2.

III. Vwen wille geschiede op der Aerden, als inden Hemel.

IV. Geef ons huyden ons dagelijckx broodt.

V. Ende vergeef ons onse schulden: gelijk wy oock vergeven onse schuldenaeren.

VI. Ende en leydt ons niet in versoeckinge: maer verlost ons van dien Bosen.

VWant u is het Rijcke, de Kracht, ende Heerlickheydt, in Eeuwicheyt. Amen.

V. Maer hoe veel stucken deelt dat Formulier ons uyt?

A. Drie stucken: het Begin, ses Beden, en 'tBesluyt.

V. Wat laet nu het Begin van dit Gebedt ons weten?

A. Dat Godt ons Vader is, in 'sHemels throon geseten.

V. Wat geeft ons Christus met die woorden te verstaen?

A. Dat wy niet tot een aerdsch, maer Hemelsch Vader gaen.

V. De Beden alle Ses wat konnen die ons leeren?

A. Slechts noodtdruft lijfs en ziels van Gode te begeeren.

V. Hoe eysschen wy die bey van Godt met ondersheydt?

A. Ziels noodtdruft vol-en-al, maer 'slijfs tot salicheydt.

V. Hoe werden werderom dees Beden doorgesneden?

A. Door drie werdt Godes eer, door drie ons noodt beleden.

V. Hoe staen sy onderling, en passen om en weer?

A. Godts eer is tot ons nut, ons nut tot Godes eer.

V. Hoe bidtmen dat sijn Naem (Eerst) mach geheylight wesen?

A. Dat die van ons mach sijn bekent, geeert, gepresen.

V. En hoe ten Tweeden dat hier koom' sijn Koninckrijck?

A. Dat Christi Kerck vermeer' en stae, en niet beswijck'.

V. Ten Derden dat sijn' Wil op aerden mach geschieden?

A. Dat wy gehoorsaem zijn Godts opper-machts gebieden.

V. Maer in wat meening werdt des Hemels hier gedacht?

A. Dat alst van d'Eng'len werdt, 'tmocht zijn van ons betracht.

V. Ten Vierden dat hy ons het daeg'lijckx broodt wil geven?

A. Dat hy ons plegen wil in ons behoeflich leven.

V. Ten Vijfden dat hy ons vergeven wil de schuldt?

A. Dat hy doch had met ons om Christi wil geduldt.

- V. Wat staet daer by ons plicht aen onse schuldenaren?
 A. Dat kan ons herten Godts vergifnis openbaren.
 V. Ten laetsten dat hy ons niet in versoecking' voer'?
 A. Dat Satan niet op ons met winst, en voordeel loer'.
 V. maer ons verlosse van dies Bosen list, en banden?
 A. En datmen niet en quam' in sijn geweldt, en handen.
 V. Hoe sluyt ghy: U ist Rijck, Macht, Eer, in Eeuwicheydt?
 A. Sijn wil en macht heeft ons dit alles toegeleyt.
 V. En wat wilt eyndelijck het woordeken van Amen?
 A. Dat Godt ons stem verhoort, en meerder als wy ramen.

Eenige weynige andere geringer

Vragen ende Antwoorden.

Dienstig voor die geene die haer tot de Christelijcke Gemeynte, ende het gebruyck van des Heeren H. Avondmael vwillen begeven.

Aengesien veele van ghelovige Ouderen inde Gemeynte Iesu Christi geboren, ende daer op voorts met allen recht, nae Godts bevel, ende Ordonnantie, al sijne bondt-genoten, in hare kindsheydt gedoopt, van Godts verbondt afvallen, ende vande Christelijke Kercke vervreemden, ende afwijcken totte Secten, ofte Wereldt: werden derhalven die geene die by Godts verbondt, ende by Christum, ende sijne H. waerheydt in sijne Gemeynte blijven, ende haer Christendom recht betrachten, ende dat metter gebruyck van des Heeren H. Avondmael betuygen, ende bevestigen, niet sonder wettelijcke oorsake, ende met goede reden in nauwer, naeder, ende uytnemender beteyckenisse, Lidmaten der Gemeynte Iesu Christi genaemt.

- V. Wie heeft ons geschapen?
 A. ^a Godt.
 V. Hoe veel Goden zijnder? ^aGen. 1.27.
 A. ^b Een.
 V. Wie is die Godt? ^b1.Tim.2.5.
 A. ^c Uader, Soon, ende H. Geest.
 V. Hoe heeft ons Godt inden begin geschapen? ^c1.Ioh.5.7.
 A. ^d Nae sijn Beeldt, heylich, ende rechtveerdich.
 V. Hoe zijn wy nu van onse Ouderen geboren? ^dGen.1.27.
 A. ^e In sonde, ende verdorvenheydt. *Ephes.4.24.*
 V. Van waer komt de sonde? ^ePsal.51.7.
 A. ^f Vytten val van onse eerste voor-ouderen Adam ende Eva. ^fRom.5.12.

- V. Waer uyt kent ghy de sonde?
A. ^g Uyt de Wet Godts.
V. Hoe straft Godt de sonde? ^gRom.3 20.
A. ^h Metten tijdelijcken ende eeuwigen doot.
V. Kunnen wy ons selven wel salich maken? ^hGen.2.17.
A. [ⁱ] Neen: want wy zijn ende blijven sondaers. Rom.6 23.
V. Konnen't de H. Englen wel doen? Deut.27.26.
A. Neen: ^k want sy zijn niet sterck genoegh voor Godt; ^l ende vreemdt vande menschelijcke nature. ^lI.Ioh.1.8.
V. Wie is dan onse Salichmaker? Matth.16.27.
A. ^m Iesus Christus. ^kDeut 4.24.
V. Hoedanigen Persoon is hy? Iob.4.18.
A. ⁿ Waerachtich Godt, ende ^o Waerachtich, ende ^p Rechtveerdich Mensche. Iob.15.15.
V. Waerom moste hy Waerachtich Godt zijn? Ps. 49.8.9.
A. ^q Om dat God alleen kan salich maken. Psal.130.3.
V. Waerom Waerachtich Mensche? ^lHeb.2.11.14.15.16.17.
A. ^r Om dat de Mensche voor de Sonde moste gestraft werden. ^m1.Tim.2.5
V. Waerom Rechtveerdich Mensche? ⁿ1.Ioh.5.20
A. ^s Op dat hy voor onse sonden konde betalen. ^o1.Cor.15.21.
V. Hoe maeckt Iesus Christus ons salich? Hebr.2.11.14.17.
A. ^t Door sijn doot des vervloecten Cruyces. ^pLuc.1.35.
V. Van waer krijgt sijn doot sulcke kracht, ende verdienste? Hebr.4.15
A. Uande ^v waerdicheydt sijns persoons, ende ^x swaerheyt sijner straffe, ende sijne ^y vrywillige, ende ^z onschuldige offerhande, vergeselschap met sijne triumphante overwinninge, ende ^a opstandinge uytten doden. 1.Pet.2.22. 1.
V. Wie maeckt hy salich? Pet.3.18.
A. ^b Alle sijn-gelovigen. ^qHos.1.7.
V. Wat is dat Geloof? Ierem.23.16
A. ^c Een hertelijck vertrouwen op Iesu Christi doot. ^tExod.32.33
V. Uan waer is dat? ^s2.Cor.5.21.
A. ^d Uan Godt. Hebr.7.26.27.
V. Hoe werckt Godt dat in ons? ^lEsai.53.4.5.
A. Door sijn ^e Euangelische Genaden-woordt, ende ^f kracht sijns H. Geests: ende ^g versterckt het door de Sacramenten. Gal.3.13.
V. Wat zijn de Sacramenten? ^yHos.1.7.
A. ^h Zegelen op dat Genaden-Woordt: ofte sichtbare waer-tekenen, zegelen, ende panden van de Euangelische genaden-beloofte, ⁱ opende de vergevinge aller onser sonden, ende de ^k vernieuwinge onses gemoedts, in Iesu Christi Bloedt, ende Geest. ^xGal.3.13.
^yPsal.40.8.9.
Rom.5.19.
^z2.Cor.5.21.
^aRom.4.25.
Esai.53.10.
^bIoh.3.16.
^cHebr.11.1
Rom.4.20.21.
Eph.3.12.
^dEph.2.8.
^eRom.10.17
^f2.Cor.3.3. Act.16.14.
^gActor.2.38
^hRom 4.11.
Gen 17.11.
ⁱAct.2.38.
1.Cor.6.11.

- V. Hoe veel Sacramenten zijnder?
A. Twee.
- V. Welck sijne?
A. ¹ De H. Doop. ende ^m het H. Avondmael.
- V. Wat leert ons de H. Doop?
A. De ⁿ afwasschinge onser sonden ^o in Iesu Christi bloedt.
- V. Wie moetender gedoopt zijn?
A. ^p De gelovige met ^q hare kinderen.
- V. Waerom oock hare kinderen?
A. ^r Om dat sy oock in Godts Genaden-Verbondt zijn.
- V. Wat leert ons het H. Avondmael?
A. Onse geestelijke ende salige ^s gemeynschap aen het gebroken lichaem, ende vergoten bloedt Iesu Christi.
- V. Waer op wijsen ons dan het Woordt, ende de Sacramenten?
A. Alleen op Iesu Christi bloedige ^t offerhande aen het vervloecte Cruyce, als de eenige verdiende-oorsake onser eeuwige salicheydt.
- V. Wat is daer-tegens de Paepsche Misse?
A. Eene openbare ^v verlocheninge van Iesu Christi eenige ende volkomen offerhande.
- V. Waer toe verplicht ons dese onse Verlossinge door Iesum Christum?
A. Tot eenen ^x Christelijcken wandel, ende goede wercken.
- V. Wat sijn goede wercken?
A. Die ^y uytten gelove, ^z nae de Wet, ^a tot Godts eere ghedaen werden.
- V. Konnen wy met onse goede wercken van Godt den Hemel wel verdienen?
A. Neen: want ^b onse verdienste is de tijdelijcke ende eeuwige straffe: maer ^c Iesus Christus heeft ons den Hemel verdient.
- V. Waer toe moeten wy dan goede wercken doen?
A. Tot eene schuldige ^d Christelijcke Danckbaerheydt; ende ^e bewijs onses geloofs, ende weder-geboorte; ende goet ^f exemple voor onsen naesten.
- V. Wat is het voornaemste goede werck?
A. Het ^g Gebedt.
- V. Wien moeten wy aenbidden?
A. ^h God alleen.
- V. Wat is dan de Aenroepinge der Engelen, ende der afgestorven Heyligen?
A. Eene nietige ende verdrietige ⁱ Afgoderye.
- V. Wat sijn de Beelden inder Papen Kercken?
A. Schandelijcke ende ergelijcke ^k afgoden.
- ¹*1 Matth. 28.19.*
^m*Matth. 26.26.*
ⁿ*Act. 22.16*
^o*1.Pet. 3.21*
^p*Act 8.37.38.*
^q*Gen.17.11 12. Act.2.38.39.*
^r*Gen.17.7.*
^s*1.Cor.11.23.24.25.26. 1. Cor.10.16*
^t*1.Cor.1.23. 1.Pet.3.21. Luc.22 19.20.*
^v*Heb.10.10.12.14. Ioh.19.30.*
^x*Tit 2.14 1. Cor.6.20.*
^y*Heb.11.4.16.*
^z*Levit.18.4. Deut.12.8. Esa.1.12. Matth. 15.9.*
^a*1.Cor.10.31. Matth.5.1.*
^b*Psal.30.3 Rom.6.23. Matth 6, 12.*
^c*Ioh. 14.6 Act 4.12. 2. Cor. 5.21. Heb. 5.9.*
^d*Matt.5.16. Deut.32.6.*
^e*1.Ioh.2.3. Iac.2.18.*
^f*1.Pet.2.12 1. Pet.3.1.*
^g*Psal.50.14.15.*
^h*Psal.81.9.10 Matth.4.10.*
ⁱ*Rom.10.14 Esai.48.8.*
^k*Exod. 20.4.5. Ier.2.24.*

V. Welcke is de alder-grootste ende grouwelijckste Afgodt?

A. De heylose ende Godts-lasterlijcke ¹ Paepsche Misse.

V. Wie is onse voorspraecke by Godt?

A. Alleen ^m Iesus Christus de Middelaer in kracht van sijne hooch-waerdige ende heylige verdiensten.

V. Maer zijn de afgestorven Heyligen onse Middelaers der voorsprake niet by den Middelaer Christum?

A. ⁿ De Heyligen en weten van ons niet: ^o ende de Heere Christus heeft ons in hem selven lief: ^p ende roept ons tot hem selven.

¹Dan. 11.38.39.

Deut. 17.15.

^m1.Ioh. 2.1.3.

ⁿEsa. 63.16.

^oIoh. 15.13.

^pMatth. 11.28.

Sommige noch korter, ende eenvoudiger

Vragen ende Antwoorden.

Tot dienst, ende nut der jonge kinderen.

V. VVie heeft ons geschapen?

A. Godt.

V. Hoe veel Goden zijnder?

A. Een.

V. Wie is die Godt?

A. Uader, Soon, ende H. Geest.

V. Hoe heeft ons Godt inden begin geschapen?

A. Nae sijn Beeldt.

V. Hoe zijn wy nu van onse Ouderen geboren?

A. In sonde.

V. Uan waer komt de sonde?

A. Van Adam ende Eva.

V. Waer uyt kent ghy de sonde?

A. Vyte Wet.

V. Hoe straft Godt de sonde?

A. Metten doot.

V. Wie is onse Salichmaker?

A. Iesus Christus.

V. Hoedanigen Persoon is hy?

A. Godt ende Mensch.

V. Hoe maeckt hy ons salich?

A. Door sijn doot.

V. Wie maeckt hy salich?

A. Alle gelovigen.

V. Wat is dat Geloof?

A. Een vertrouwen op Christi doot.

- V. Van waer is dat?
 A. Uan Godt.
 V. Hoe werckt Godt dat in ons?
 A. Door sijn Woordt, ende Geest.
 V. Wat zijn de Sacramenten?
 A. Zegelen op dat Woordt.
 V. Hoe veel zijnder?
 A. Twee.
 V. Welck zijnse?
 A. De H. Doop, ende het H. Avondtmael.
 V. Wat leert ons de H. Doop?
 A. De afwasschinge der sonden in Christi bloedt.
 V. Wie moetender gedoopt zijn?
 A. De Gelovige met hare kinderen.
 V. Waerom oock hare kinderen?
 A. Om dat sy oock in Godts Uerbondt zijn.
 V. Wat leert ons oock het H. Avondtmael?
 A. Onse gemeynschap aen Christi doot.
 V. Waer toe werden wy hier door verplicht?
 A. Tot Christelijcke Danckbaerheydt, ende goede wercken.
 V. Wat zijn Goede wercken?
 A. Die Godt geboden heeft.
 V. Wat is het voornaemste goede werck?
 A. Het Gebedt.
 V. Wien moeten wy aenbidden?
 A. Godt alleen.
 V. Wat is dan de Aenroepinge der Engelen, ende der afgestorven Heyligen?
 A. Afgoderye.
 V. Wat zijn de Beelden inder Papen Kercken?
 A. Afgoden.
 V. Wat is de aldergrootste Afgodt?
 A. De Paepsche Misse.
 V. Wie is onse voorsprake by Godt?
 A. Alleen Iesus Christus de Middelaer.
 V. Maer zijn de afgestorven Heyligen onse Middelaers der voorsprake niet by den Middelaer Christum.
 A. Neen: want sy en weten van ons niet.

+Kinderkens bewaert u selven vande Afgoden.

+2.Ioh.5.27.

+Ick bidde u Broeders, hebt acht op de geene die tweedracht ende ergernisse maken tegen de leere die ghy geleert hebt, ende wijckt van haer.

+Rom.16.17.

Eenige uytgelesen ende merckelijcke Schriftverlicke Sprevcen: Om de jeugt van kindts been in te scherpen.

CHRISTVS. ‘Laet de kinderkens tot my komen: want het Koninckrijck der Hemelen behoort haer toe.’ Matt.19.14. ‘Komt alle tot my die vermoeyt ende beladen zijt, ende ick sal u verquicken.’ Matth.11.28

‘Ick ben de Wech, de Waerheydt, ende het Leven: niemant en komt totten Uader dan door my.’ Ioh.14.6.

‘So lief heeft Godt de Wereldt gehad, dat hy sijn eenich-geboren Sone gegeven heeft: op dat een igelijck die in hem gelooft, niet en verderve, maer het eeuwich leven hebbe.’ Ioh.3.16.

Paulus. ‘Dit is een getrou woordt, ende aller aenneminghe waerdich, dat Iesus Christus inde wereldt gekomen is, om de sondaren salich te maken.’ 1.Tim.1.15.

Christus. ‘Soekt eerst het Rijcke Godts, ende sijne gerechticheydt, ende alle dingen sullen u toe geworpen werden.’ Matth.6.33.

Paulus. ‘Ist dat ghy met Christo opgeweckt zijt, so soeckt het geene dat boven is, daer Christus is, sittende ter rechter handt Godts. Besorgt dat boven is, niet dat op der aerden is.’ Col.3.1.2.

‘De Godtsalicheydt is tot alle dingen profijtelijck: als die de belofte heeft van dit tegenwoordige ende toekomende leven.’ 1.Tim.4.8.

‘Godtsalicheydt is een groot gewin met genoehsaemheydt.’ 1.Timoth.6.11.

‘Wy en hebben niet inde Wereldt gebracht, het is openbaer dat wy daer niet en konnen uytdragen. Wanneer wy kost ende klederen hebben, so sullen wy ons daarmede laten vergenoegen.’

1.Tim.6.7.8.

‘Weest te vreden mettet geene dat tegenwoordich is.’ Heb.13.5.

Salomon. ‘Het is beter een weynich mette vreese des Heeren: dan eenen grooten schat daer onruste by is.’ Proverb.15.16.

‘Het is beter een weynich met gerechticheydt, dan veel inkomen met onrecht.’ Proverb.16.8.

‘Onrechtveerdich goet en helpt niet.’ Proverb.10.2.

‘Het goet en helpt niet aen den dach des toorns.’ Proverb.11.4.

‘Wie gelt lief heeft, die werdt des gelts nimmermeer sadt.’ Eccles.5.9.

Sytach. ‘Wie gelt lief heeft, die en blijft niet sonder sonde: ende wie verganckelijck dinck soeckt, die sal daer mee vergaen. Veele

komen tot ongeval om des gelts wille, ende verderven daer over voor haeren oogen.' Eccl.31.5.6.
Paulus. 'Giericheydt is een wortel van alle quaedt.' 1.Tim.6.10.
Salomon. 'Een vrolijck herte maect het leven lustich.' Prov.17.22.
 'Een goeden moedt is een gestadich bancket.' Proverb.15.15.
Paulus. 'Behoudt het gelove, ende goede conscientie.' 1.Tim.1.19
Iudas. 'Kampt voor het gelove dat eenmael den Heyligen gegeven is.' Iud. vers.3.
Syrach. 'Wie van het gelove afvalt tot het onrechte gelove, dien heeft godt ten sweerde verdoemt.' Eccl.26.26.
Salomon. 'Gedenckt aen uwen Schepper in uwe jeugdt.' Eccl.12.1
 'Vreest Godt, ende houdt sijne geboden: want dat behoort allen menschen toe.' Eccl.12.13.
 'De vreese des Heeren is het beginsel der Wijsheydt.' Prov.1.7.
 'De vreese des Heeren is een fonteyne des levens.' Prov.14.27.
 'Mijn kindt, en verwerpt de tucht des Heeren niet, ende en weest niet onverdullich over sijne straffe: want wien de Heere lief heeft, dien straft hy, ende heeft een welbehagen aen hem, als een Vader aen den Sone.' Proverb.3.11.12.
David. 'Beveelt den Heere uwe wegen, ende hoopt op hem, hy sal't wel maken.' Psal.37.5.
Ieremias. 'Vervloect is de man, die hem op menschen verlaet, ende houdt vleesch voor sijnen arm, ende wijckt met zijn herte vanden Heere. Gesegent daerentegen is de man, die hem op den Heere verlaet, ende de Heere sijn toeversicht is.' Ier.17.5.7.
Paulus. 'Een ider zy de voornemelijcke Macht onderdanich.' Roman.13.1.
 'Weest uwen Uoorgangeren gehoorsaem, ende onderdanich: want sy waken voor uwe sielen.' Hebr.13.17.
 'Gy kinderen weest uwen Ouderen gehoorsaem inden Heere: want dit is recht. Eert uwen Uader, ende uwe Moeder: (het welcke het eerste gebodt is dat een belofte heeft) Op dattet u wel gaen, ende dat ghy lange levet op der aerden.' Eph.6.1.2.3.
Syrach. 'Eert uwen Uader van ganscher herten, ende en vergeet niet hoe suer ghy uwe Moeder geworden zijt. Ende gedenckt dat ghy van hen geboren zijt, ende wat kont ghy hen daer voor doen, dat sy by u gedaen hebben?' Eccl.7.29.30.
 'Lieve kindt, pleegt uws Uaders in sijnen ouderdom, ende en bedroeft hem immers niet so lange als hy leeft. Ende houdt het hem ten goede of hy kindisch werdt, ende en veracht hem immers niet daerom dat ghy geschickter zijt. Want de weldaedt den Vader bewesen en sal nimmermeer vergeten werden, ende u sal goedt geschie-

den, hoe wel ghy oock een sondaer zijt. Wie sijnen Vader verlaet, die werdt geschenkt, *ende* wie sijn Moeder bedroeft, die is vervloecht vanden Heere.' Eccl.3.14.15.16.18.

Salomon. 'Wie sijnen Uader *ende* sijne Moeder vloecht, diens keerse sal uytgebluscht werden midden in het duyster.' Prov.20.20.

Agur. 'Een oogte die den Uader bespot, *ende* de Moeder veracht haer te luysteren, die moeten de Ravens aen de beken uypicken, *ende* de jonge Arenden verslinden.' Proverb.30.17.

Salomon. 'Wie sijnen Uader of Moeder wat neemt, *ende* spreekt: het en zy geen sonde, die is des verdervers geselle.' Prov.28.24.

Moses. 'Voor een graeuw hooft sult ghy opstaen, *ende* de Ouden eeren.' Levit.19.32.

Salomon. 'Een wijs sone is sijns Uaders vreuchde.' Prov.10.1.

Syrach. 'Een ongeschickt sone is sijns Uaders oneere.' Eccl.22.3.

'Een vroom kindt is beter dan duysent godtlosen.' Eccl.16.3.

Salomon. 'Wie de roede spaert die haet sijnen sone: wie hem daerentegen lief heeft die tuchtigt hem terstont.' Proverb.13.24.

Syrach. 'Een verweent kindt werdt moedtwillich als een wilt peerdt.' Eccl.30.8.

Wijseman. 'Wie de wijsheydt *ende* de roede veracht die is onsalich.' Sap.2.11.

Syrach. 'Hooft geerne Godts Woordt, *ende* merckt goede spreucken der Wijsheydt.' Eccl.6.36.

Salomon. 'Wijsheydt is beter dan peerlen, *ende* alles watmen wenschen mach, is by haer niet te vergelijken.' Proverb.8.11.

Syr. 'Wie de Wijsheydt luystert die kan anderen leeren.' Eccl.4.16

'Weest geerne by den ouden, *ende* waer een wijs man is tot dien houdt u.' Eccl.6.35.

Salomon. 'Wanneer ghy eenen siet die hem wijs duncken laet, so is aen een sotten meer hopen dan aen hem.' Prov.26.12.

Syrach. 'Wie hem niet laet seggen, die is alrede op de bane des godtlosen.' Eccl.21.7.

Wijseman. 'De wijsheydt en komt niet in een boosachtige siele, *ende* en woont niet in een lichaem de sonde onderworpen.' Sap.1.4.

Syrach. 'Kleyne kloeckheydt met Godts Vreese is beter dan groote kloeckheydt met Godts verachtige.' Eccl.19.21.

Wijseman. 'Kloeckheydt onder de menschen is het rechte graeuwe hayr, *ende* een onbevleekt leven is het rechte ouderdom.' Sap.4.9.

Sal. 'Eermen ter eeren komt, so moetmen te voren lijden.' Prov.15.33

Syrach. 'Houdt u altijd tot godtvsresende lieden, die ghy weet dat Godts gebodt houden.' Eccl.37.15.

Salomon. 'Volgt niet bose lieden, *ende* en wenscht niet by haer te zijn.' Prov.24.1.

‘Mijn kindt, wanneer u de bose boeven locken, so en volgt niet.’ Proverb.1.10.

Paulus. ‘Vliedt de begeerten der Ionckheydt.’ 2.Tim.2.22.

‘Wie peck aengrijpt, die besmeert hem daer mede: ende wie geselschap heeft metten hovaerdigen, die leert hovaerdicheyt.’ Syr.13.1.

Christus. ‘Gaet in door de enge poorte: want de poort is wijdt, ende de wech is breedt die totte verdoemenenisse afleydt, ende veele zijnder die door de selve ingaen. Want de poorte is enge, ende de wech is smal dit totten leven leydt, ende luttel zijnder die heur vinden.’ Matth.7.13.14.

David. ‘Laet af van het bose, ende doet het goede, soeckt de vrede, ende jaegtse nae.’ Psal.34.15.

Syrach. ‘Doet niet quaedts, so een geschiedt u niet quaedts.’ Eccles.7.1.

Paulus. ‘Vertraegt niet in weldoen.’ 2.Thess.3.13.

‘Siet toe hoe ghy voorsichtich meugt wandelen, niet als onwijse, maer als wijse: den bequamen tijdt uytkopende: want de dagen zijn boos.’ Eph.5.15.16.

‘Gebruyckt de Wereldt als niet misbruyckende.’ 1.Cor.7.31.

‘Begeeft uwe lichaemen Gode tot een levende, heylige, ende welbehagende offerande, 'twelck is uwen redelijcken Godts dienst. Ende werdt dese wereldt niet gelijk, maer werdt verandert door de vernieuwinge uwese gemoedts, op dat ghy meugt beproeven wat de goede, ende wel behagende, ende volmaeckte wille Godts zy.’ Rom.12.1.2.

Syrach. ‘Uermijdt de sonde gelijk een slange: want so ghy haer te nae komt, so steeckt sy u. Haer tanden zijn als leeuwen tanden, ende doden den mensche. Een igelijcke sonde is als een scherp sweerd.’ Eccl.21.2.3.4.

‘Ten tweedemaal sondigen is te veel, ten derde mael brengt de straffe met hem.’ Eccl.23.21.

‘Uerlaet u daer niet op dat den hoop groot is met dien ghy quaedt doet: maer gedenckt dat u de straffe niet verre en is. Daerom verootmoedicht u van herten: want vyer ende wormen is de wrake over den godtlosen.’ Eccl.7.17.18.19.

‘Aflaten van sondigen is een Godts-dienst die den Heere behaegt.’ Eccl.35.5.

‘Spaert u boete niet tot dat ghy kranck werdt: maer betert u dewijle ghy noch sondigen kondt. Uertreckt niet vroom te werden, ende stelt de bekeringe niet uyt tot inden doodt. Ende wilt ghy Godt dienen, so laet het u ernst zijn, op dat ghy Godt niet en ver-

soeckt. Denckt op den toorne die in't eynde komen sal, ende op de wrake als ghy daer af moet.' Eccl.18.21.22.23.24.

'Wat ghy doet so bedenckt u eynde, ende ghy en sult nimmermeer sondigen.' Eccl.7.40.

'Doet niet sonder raedt, so en berouwt het u niet nae de daedt.' Eccl.32.24.

'Werpt dien sijn sonde niet voor die hem betert, ende denckt dat wy noch alle schuldt op ons hebben.' Eccl.8.6.

Christus. 'Al wat ghy dat u de menschen doen sullen, doet ghy haer dat oock.' Matth.7.12.

Iacobus. 'Zijt snel om hooren, ende traech om spreken.' Iac.1.19.

Salomon. 'Zijt niet snel met uwen monde.' Eccl.5.1.

'Siet ghy eenen die snel is te spreken, so is aen eenen dwasen meer hoope, dan aen hem.' Proverb.29.20.

'Waer veel sorgens is, daer komen droomen: waer veel woorden zijn, daer hoortmen sotten.' Eccle.5.2.

'Wie sijn mondt bewaert, die bewaert sijn leven: wie daerentegen met sijn mondt daer uytvaert, die komt in verschricken.' Proverb.13.3.

Syrach. 'Een wijs man swijgt so lange hy sijnen tijdt siet: maer een haestich sot en kan den tijdt niet verbeyden.' Eccl.20.7.

'Een grof ongemanieert mensche spreeckt onvoorsichtich, ende klapt altijdts voort als het hem invalt.' Eccl.20.21.

'Wie veel klapt, die maeckt hem selven onwaerd.' Eccl.20.8.

'Weest bereydt te hooren, ende antwoordt wat recht is, ende en verhaest u niet. Verstaet ghy de sake, so onderricht uwen naesten: so niet so houdt uwen mondt toe. Want spreken brengt eere, ende sprecken brengt oock schande: ende den mensche brengt sijn eygen tonge ten val.' Eccl.5.13.14.15.

'Lieve kinderen leert den mondt houden: want wie dien houdt, die en sal hem met woorden niet vergrijpen.' Eccl.23.7.

'Ghy betuynt uwe goederen met doornen: waerom en maeckt ghy niet veel meer uwen monde deuren ende grendelen? Ghy weegt u gout ende silver: waerom en weegt ghy oock niet uwe woorden op de gout-wichte?' Eccl.28.28.29.

'Een Iongeling mach oock wel eens ofte tweemaal spreken, als het hem van noden is. Ende als men hem vraegt, so sal hy het kort maken, ende hem houden als die niet veel en weet, ende liever swege. Ende en sal hem de Heeren niet gelijk achten: ende als een oudt man spreekt daer niet in klappen.' Eccles.32.10.11.12.

Salomon. 'Een woordt te sijner tijdt gesproken is gelijk als gulde appelen in silvere schalen.' Proverb.25.11.

'Laet u eenen anderen loven, ende niet uwen mondt: eenen vreem-

den; ende niet uwe eygen lippen.' Proverb.27.2.

Syrach. 'Gewent u niet ter leugenen: want dat is een schadelijck gewoonheydt.' Eccl.7.14.

'De Leugen is een verdrietige schandtvleck aen den mensche, ende is gemeyn by ongemanierde lieden. Een dief en is so boos niet, als een mensche die hem tot liegen gewennet: maer ten laetsten komen sy beyde aende galge. Liegen is den menschen een schadelijck dinck, ende hy en kan nimmermeer tot eeren komen.' Eccl.20.26.27.28.

Wijseman. 'De mondt die liegt die doot de ziele.' Sap.1.11.

Salomon. 'Ualsche monden zijn den Heere eenen grouwel.' Proverb.12.22.

Syrach. 'Gewennet uwen mondt niet te sweeren, ende Godts name te lasteren. Wie dickwils sweert die sondicht dickwils, ende de plage en sal van sijn huys niet blijven.' Eccl.23.10.12.

'Weest geen ooren-blaser, ende en achterklapt niet met uwe tonge: Een dief is een schand'lijck dinck; doch een achter-klapper is veel schandelijcker. Acht het niet slecht, het zy kleyn, ofte groot.' Eccl.5.16.17.18.

'Wie heymelijckheydt openbaert die verliest het gelove, ende sal nimmermeer een getrouwen vriendt krijgen.' Eccl.27.17.

Syracht. 'Hooft ghy wat quaedts, dat seght niet nae: want swygen en schaedt niet. Ghy en sult het noch uwen vriendt noch vyandt seggen: ende en openbaert niet, soo ghy het sonder bosc conscientie doen kondt.' Eccles.19.7.8.

'Wie haest gelooft, die is lichtveerdich, ende doet hem selven schade, als hy hem also verleyden laet. Spreekt uwen naesten daerom aen, misschien en heeft het hy niet gedaen: ofte heeft hy het gedaen: dat hy het niet meer en doe. Spreekt uwen naesten daerom aen, misschien en heeft hy het niet gesproken: heeft hy het nu gesproken, dat hy het niet meer ten doe. Spreekt uwen vriendt daerom aen, want men liegt geerne vande lieden: daerom en gelooft niet alles dat ghy hoort. Eenen ontvalt dickmaels een woordt, ende en meynt het doch also niet: want wie is daer dien niet onderwijlen een woordt ontvalt? Spreekt uwen naesten daerom aen, eer ghy met hem pocht, ende denckt aen Godts Gebodt.' Eccles.19.4.13.14.15.16.17.

'Laet u niet te kloeck duncken alle man te straffen.' Eccl.6.2.

'Leert te voren self, eer ghy andere lieden leerdt: helpt te vooren u selven, eer ghy andere lieden meestert. Straft te voren u selven, eer ghy andere lieden oordeelt, so sult ghy genade vinden als andere gestraft werden.' Eccl.18.19.20.

Paulus. 'U woordt zy altijdt met sout gemengt.' Col.4.6.

‘Bose reden verderven goede zeden.’ 1.Cor.15.33.

‘En laet geen vuyle reden uyt uwen mondt gaen: maer ist datter eenige goede reden is tot nootsakelijcke stichtinge, op dat sy aengenaem zy te hooren.’ Eph.4.29.

‘Wat waerachtich is, wat eerlijck is, wat gerechtich is, wat reyn is, wat lieffelijck is, wat wel luydt, is daer eenige deugt, is daer eenige lof, dat bedenckt.’ Phil.4.8.

Christus. ‘De menschen sullen inden dach des oordeels rekenschap geven van een igelijck onnut woordt dat sy gesproken sullen hebben.’ Matth.12.36.

Syrach. ‘Een sot lacht overluydt: een wijs man lacht slechts een weynich.’ Eccl.21.29.

Salomon. ‘Laet uwe ooren nae wijsheydt hooren.’ Prov.2.2.

Syrach. ‘Het is een onvernuflicheydt eenen voor de deure luysteren: een vernuftich mensche houdt het voor een versmaetheydt.’ Eccles.21.26.

‘Een sot loopt eenen vry in ‘thuys: maer een vernuftich mensche vermijdt hem selven.’ Eccl.21.24.

‘Een sot siet eenen vry ter venster in: maer een vernuftich mensche blijft buyten staen.’ Eccl.21.25.

David. ‘Wendt uwe oogen af vande idelheydt.’ Ps.119.37.

Esaia. ‘Houdt uwe oogen datse niet quaedts en sien.’ Esai.33.15.

Salomon. ‘Laet uwe oogen recht voor u henen sien.’ Proverb.4.25.

‘Wie mette oogen wenckt die en denckt niet goedts.’ Prov.16.30.

‘De Heere haet de voeten die snel zijn om schade te doen.’ Proverb.6.18.

Paulus. ‘Maeckt rechte gangen met uwen voeten.’ Hebr.12.13.

Esaias. ‘Wel dien mensche die sijn handt houdt dat hy geen quaest en doe.’ Es.56.2.

Salomon. ‘Weygert u niet den noodtdruftigen wat goedts te doen, so uwe handt van Godt heeft sulcks te doen.’ Prov. 3.27.

Syrach. ‘Mijn kindt als ghy iemant wat goedts doet, so en maeckt u niet onnut, ende als ghy wat geeft, so en bedroeft hem niet met harde worden. De dauw koelt de hitte: alsoo is een goedt woordt beter dan de gave. Iae een woordt is dickmael aenghenamer dan een groote gave, ende een vriendelijck mensche geeftse allebeyde. Maer een dwaes verwijt eenen onheusselijck, ende eenen onvriendelijcke gave is verdrietelijck.’ Eccl.18.51.16.17.18.

Salomon. ‘De hovaerdicheydt des menschen sal hem storten: daeren tegen de nederige sal eere ontfangen.’ Proverb.29.23.

‘Wie te gronde gaen sal, die wert te voren stout: een hovaerdich ende stout gemoedt komt voor den val.’ Proverb.16.18.

Paulus. ‘Door ootmoedicheydt achte een igelijck een ander beter dan hem selven.’ Phil.2.3.

‘Uerciert u in reynen klede met schaemte, ende maticheyt.’ 1.Tim.2.9

Syrach. ‘Uerheft u niet om uwer klederen wille, ende weest niet stout in uwe eere.’ Eccl.11.4.

Paulus. ‘Laet uwe vriendelijckheit allen menschen bekent werden.’ Phil.4.5.

Salomon. ‘Wie geduldich is, die is een kloeck mensche.’ Prov.19.11.

‘Weest niet eens snellen gemoedts te toornen: want de toorne rust in 't herte eens sotten.’ Eccl.7.9.

Iohannes. ‘So wie sijn broeder haet die is een doodtslager: ende ghy weet dat geen doodtslager het eeuwich leven heeft in hem blijvende.’ 1.Ioh.3.15.

Paulus. ‘Dit is de wille Godts uwe Heylichmakinge, dat ghy u onthoudt van hoererye. Dat een igelijck onder u wete dat sijn vat te besitten in heylicheydt, ende eerlijckheydt, ende niet in quade beweginge der begeerlijckheydt, gelijk de Heydenen, die Godt niet en kennen.’

1.Thess.4.3.4.5.

‘Al wat Godt geschapen heeft is goedt, ende daer en is niet verworpelijck als het met danck segginge genomen werdt: want het wert geheylicht door het woort, ende door het gebedt.’

1.Tim.4.4.5.

Christus. ‘Wacht u dat uwe herten niet t'eeniger beswaert en werden met gulsicheydt, ende dronckenschap, ende sorgvuldicheydt deses levens: op dat u dien dach met haesterlijck en overvalle: want gelijk een valstrick sal sy komen over alle de geene die op geheel den Aerdtbodem wonen.’ Luc.21.34.35.

Petrus. ‘Weest nuchteren, ende waeckt: want uwe wederpartye de Duyvel gaet om als een briesschende Leeu, soeckende wien hy verslindt.’ 1.Petr.5.8.

Syrach. ‘Wanneer ghy aen den disch sit, so grijpt niet nae allen dat ghy siet, ende en neemt niet dat voor een ander inde schotel leydt.’

‘Wanneer ghy by veelen sit, so en tast niet eerst toe.’

‘Eet als een mensche van 'tgeene u voorgeset is: ende en eet niet te seer, op datmen u niet gram en werde.’

‘Een zedich mensche laet hem met een weynich vergenoegen, daerom en derf hy in sijn bedde also niet hijgen.’

‘Ende wanneer de mage matich gehouden werdt, so slaeptmen sachte, so kan een des morgens vroeg op staen, en is sijn by hem selven.’

‘Maer een onversadelijck slocker slaept onrustich, ende krijgt het krimpen, ende buyck-wee.’

‘Om de eerbaerheydt wille houdt ghy eerst op, ende en weest geen onversadelijck vreter, op dat ghy geen ongunste en verkrijget.’

‘Staet oock by tijden op, ende en weest niet de laetste, maer gaet haest te huys.’

Eccl.31.12.17.21.19.22.23.24.20. Eccl.32.15.

‘Overlaedt u niet met allerley leckernije, *ende* en eet niet te gierichlijck. Want veel eten maect kranck, ende een onversadich eter krijgt het krimpen. Ueele hebben den doot gegeten: maer wie matichlijck eet, die leeft dies te langer.’ Eccl.37.32.33.34.

‘Schaemt u dat ghy met uwen arme op den brode over disch ligt.’ Eccl.41.24.

‘Donderen maect grooten blixem: Schaemte maect groote gunste.’ Eccl.32.13.

‘Gaept niet alomme inde Stadt, ende en loopt niet door alle hoecken.’ Eccl.40.7.

‘Wie hem met sijn arbeydt geneert, ende laet hem genoeg, die heeft een gerust leven.’

Eccl.40.18.

Paulus. ‘Die niet wercken wilt, en sal oock niet eten.’ 2.Thes.3.10.

Salomon. ‘Een ledich gaende siele sal honger lijden.’ Prov.19.15.

Syrach. ‘Ledich-ganck leert veel quaedts.’ Eccl.33.28.

‘Mijn kindt en geeft u niet tot bedelen: het is beter sterven, dan bedelen.’ Eccl.40.29.

‘Wie den arbeyder sijn loon niet en geeft, die is een bloedt-hondt.’ Eccl.34.27.

‘Wie eenen sijne neeringe beneemt, die doodt sijnen naesten.’ Eccles.34.26.

‘De arme en heeft niets dan een weynich broodts: wie hem dat afrooft, die is een moorder.’

Eccl.34.25.

‘Een arbeyder die hem geerne vol suypt, die en werdt niet rijk: ende wie een weynich niet te rade en houdt, die neemt van dage te dage af.’ Eccl.19.1.

Salomon. ‘Rijckdom werdt kleyn wanneer men die vergiet: watmen daerentegen te samen houdt, dat werdt groot.’ Prov.13.11.

Syrach. ‘Siet toe dat ghy eenen goeden naem behoudt, die blijft gewisser dan duysent groote schatten gouts. Het leven, het zy so goedt als het wil, so duert het maer een kleynen tijdt: maer een goeden naem blijft eeuwichlijck.’ Eccl.41.15.

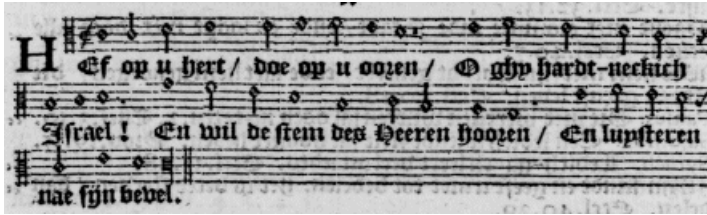
Iohannes. ‘Hebt de Wereldt niet lief, noch wat inde Wereldt is: Ist dat iemandt de Wereldt lief heeft, de liefde des Uaders en is in hem niet. Want al wat inde Wereldt is, de begeerlijckheydt des vleeschs, ende de begeerlijckheydt der oogen, ende de grootscheydt des levens, en is uytten Uader niet, maer uytte Wereldt. Ende de Wereldt vergaet, ende haere begeerlijckheydt: maer die den wille Godts doet, die blijft inder eeuwicheydt.’ 1.Ioh.2.15.16.17.

De Wet des Heeren.

*+De Wet is vanden Heer ons menschen voorgeschreven
Ten spiegel vande sond', en regel van het leven:
So dwingt ons dan de Wet tot Christum eerst te gaen,
En daerop inde vrees des Heeren vast te staen.*

*+Exod.20.1.-17.
Deut.5.6.-21.*

Op de gewonelycke wijze.

1.
Hef op u hert, doe open u ooren,
O ghy hardt-neckich Israel!
En wil de stem des Heeren hooren,
En luysteren nae sijn bevel.
2.
Dus heeft dan Godt tot u gesproken:
Ick ben Godt die u slaverny
En jock heb van u hals gebroken:
I. En heb geen vreemde Goon voor my.
3.
II. Geen beeldt gegoten, noch gesneden
Maeck' u, noch geen gelijckenis,
Uan al dat boven, of beneden,
In Hemel, Aerd', of Water is.
4.
Ghy sult voor haer de knie niet buygen,
Noch haer bewijsen dienst, noch eer:
Of Godt sal sich getergt betuygen
Een iv'rich Godt, en machtich Heer.
5.
Ick straf haer sond die my vergrammen
Tot in het derd' en vierde lidt,
En doe genaed' aen duysent stammen
So wie my lief heeft, en aenbidt.

6.
 III. Ghy sult in uwen mondt niet vaten
 Godts groten naem in licht geral:
 Want Godt niet ongestraft sal laten
 Die sijnen naem mis-bruycken sal.

7.
 IV. Sie toe dat ghy des dachs des Heeren
 Sijns Sabbath-dachs ten rechten heugt,
 Ses dagen sult uws wercks geneeren,
 En arbeydt doen so veel ghy meugt.

8.
 Den sevenst' heeft Godt uytgelesen
 Tot sijne rust: dus werck' dan niet,
 Noch wie in uwen huys mach wesen,
 Noch vreemdeling in u gebiedt.

9.
 Want Godt gemaect heeft in ses dagen
 Aerd', Hemel, Zee, en watter is:
 Des Heylichde nae sijn behagen
 Den dach, sijns rusts gedachtenis.

10.
 V. V Uader en u Moeder eere,
 Op dat ghy des te langer leeft,
 En u geluck en heyl vermeere
 In 't Landt dat Godt de Heer u geeft.

11.
 VI. Doe niemant schaed' aen lijf, noch leven.
 VII. Uoor over-spel u wel bewaer'.
 VIII. Steel' niet dat u niet is gegeven.
 IX. Met liegen niet u naest beswaer'.

12.
 X. Begeer' niet uws naests huys, noch have,
 Noch sijne vrou, noch sijne meyt,
 Noch os, noch esel, knecht, noch slave,
 Noch wat hem Godt heeft toegeleyt.

Cort-Begrip des Wets.

1.
 Ten korsten: Ghy sult Godt beminnen
 Vyt ganscher herten, en gedacht,
 Vyt al u siel, verstandt, en sinnen,
 Nae hoogst vermogen, ende kracht.

2.
 So hoog oock als u liefd' kan rijsen
 Tot u, draeg' die u naest mee toe,
 En wil hem alle goedt bewijsen,
 Gelijck ghy wilt dat hy u doe.

Nvtticheydt, en eynde des Wets.⁺

⁺*Rom.3.(19.-24.)*

1.
 Dit spreeckt de Wet so tot ons allen
 Op dat, ons hert met schrick vervult,
 Al onsen moedt voor Godt mocht vallen,
 En wy bekenden onse schuldt.

2.
 Want door de Wet kan niemant leven,
 Noch staen in 's Heeren streng gericht,
 De sonde werdt dus aengegeven,
 En voortgebracht in 'thelle licht.

3.
 Wy alle zijn van Godt geweken,
 En zijn so van Godts heyl berooft,
 Maer Godt die sal rechtveerdich spreken,
 Die inden naem sijns Soons gelooft.

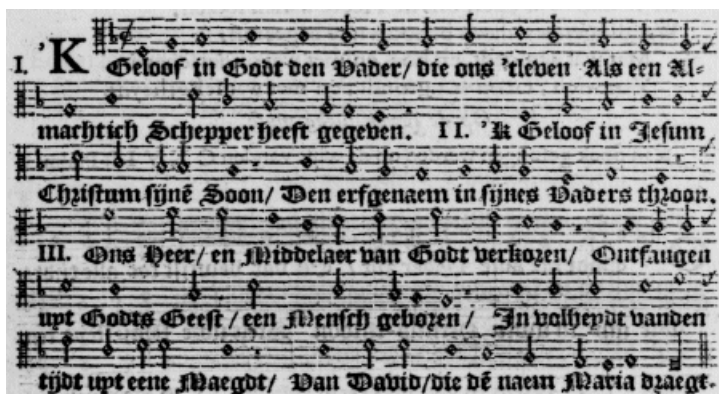
4.
 Des (Heer!) wy onse schuldt belijden,
 En roepen uwe goedtheyt aen,
 Laet Christus ons daer van bevrijden,
 En laet ons so in vrede gaen.

De Artiickelen des Christeliicken Geloofs.

*D'Artijck'len des Geloofs die leer in't kort vervaten
 Die Christus heeft met sijn Apost'len naegelaten:
 Zijn so van oudts genaemt t'Apostels-Symbolum,
 Dat is een kort begrip van t'Evangelium.*

Op de wijze vanden XXXII. Psalm.

Konnen oock gesongen werden op de wijze vanden 18. ende 45. ende met halve verssen 8. Psalm.

1.

- I. 'K geloof in Godt den Uader, die ons 'leven
Als een Almachtich Schepper heeft gegeven.
II. 'K Geloof in Iesum Christum sijnen Soon,
Den erfgenaem in sijnes Uaders thoorn.
III. Ons Heer, en Middelaer van Godt verkoren,
Ontfangen uyt Godts Geest, een Mensch geboren,
In volheydt vanden tijdt uyt eenen Maegdt,
Van David, die den naem Maria draegt.

2.

- IV. Heeft onder Pontio ons straf geleden,
En aen het Cruys den bitt'ren doot betreden,
Begraven, en ter Hellen neer gedaelt.
V. Ten derden dach uyt 'sdoots geweldt gehaeldt.
VI. En is so inden Hemel opgestegen,
Daer hy van Godt heeft alle macht gekregen.
VII. Van waer hy werdt ten tweedemaal verwacht
Ten oordeel van al 'tmenschelijck geslacht.

3.

- VIII. 'K geloof in Godt den Geest. IX. 'K geloof des Heeren
Vergadering', die haer tot Godt bekeeren:
En haer gemeynschap so aen Christi bloedt,
Als aen den dienst die d'een den ander doet.
X. Vergiffenis van sond' om Christi plagen,
XI. Verrijsenis des vleesch op 'teynd' der dagen.
XII. En salich Leven daer 'tnoyt eynde werdt.
Wel hem dan die in dit geloof volherdt!

⁺*Het Gebedt onses Heeren Iesv Christi.*

Also werdt dit Gebedt gemeenelijck geheten.

*In 'tVader-Ons heeft ons de Heere willen leeren,
Wat dinge wy alleen behooren te begeeren,
Met wat gemoedts, en hoe, en met wat onderscheydt,
Van wien, en op wat grondt, en met wat sekerheydt.*

⁺*Matth. 6.9.-13.
Luc. 11.2.-4.*

***Op de gewonelijcke wijze. Kan ook gesongen werden op de wijze vanden
CXVII. Psalm.***

1.

O Godt die onse Vader zijt,
En dat bewijst tot alle tijdt,
Die ghy in uwen Hemels-throon
Stelt uwe Majestejt ten toon:
I. V Naem zy van ons recht bekent.
II. V Koninckrijck op aerden sendt.

2.

III. V wil zy van ons al-gelijck
Uerricht, gelijk in 't Hemel-rijck.
IV. Geef huynen ons gericht des broodts.
V. Vergeef ons alle schuldt des doodts:
Gelijck wy oock een igelijck
Vergeven allen ongelijck.

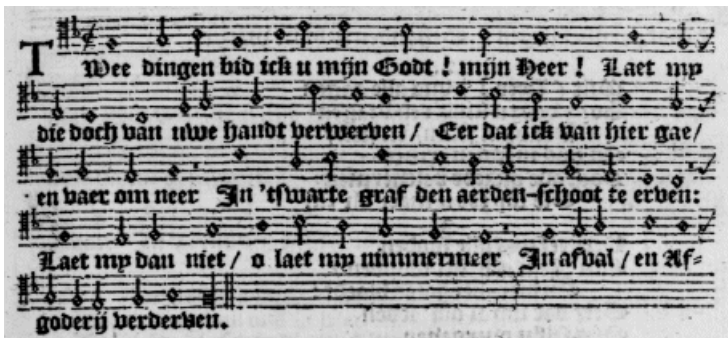
3.

IV. In geen versoeking' ons en leyd':
Hoed' ons voor Satans listicheydt.
Want u ist Rijck, en Macht, en Eer,
In Eeuwicheydt, en immermeer.
Heer! laet dit in u ooren gaen,
En neem' dear op ons Amen aen.

Het Gebedt Agvr, des Soons Iake.

Op de wijze vanden CXIX. Psalm.

*Nadien Afgoderij de meest is vande sonden,
En Logentael een schand en laster werdt bevonden,
En datmen sich niet wel in Rijckdom houden kan,
En Armoe; bidt dit af van Godt dees heyl'gen Man.*

1.
Twee dingen bid ick u mijn Godt! mijn Heer!
Laet my die doch van uwe Handt verwerven,
Eer dat ick van hier gae, en vaer om neer
In 'tswarte graf den aerden-schoot te erven:
Laet my dan niet, o Laet my nimmermeer
In afval, en Afgoderij verderven.
2.
Mijn mondt, en lippen oock met een behoedt,
Dat sy met liegen niemant en bedroeven,
Geef my geen Schatten, en geen Overvloedt,
En wil my oock met Armoe niet beproeven:
Maer geef my slechts van dit verganck'lijck goedt
So veel dit tijdtlijck leven sal behoeven.
3.
'K mocht anders zijnde nu so vet, en sade,
Mijns selfs niet zijn, en al te hooge sweven,
En Godt versma'en die my verheven hadt:
Of my in mijn gebreck tot stelen geven,
En tre'en so af van 's Heeren rechte padt,
En brengen toe in sond'en schand' mijn leven.

Het morgen-Gebedt.***Op de wijze vanden VI. Psalm.***

1.

Wy dancken u o Vader!
 Dat ghy ons allegader
 Bewaert hebt desen nacht,
 Dat ghy, wanneer wy sliepen,
 En groot perijkel liepen,
 Gehouden hebt de wacht.

2.

Wilt (Heer!) dus alle dagen
 Sorg voor u kind'ren dragen
 Die op u staen, en sien
 En ons in uw en ernen
 Voor alle quaedt beschermen
 Die wy tot u maer vli'en.

3.

Vergeef ons alle sonden
 Om Iesu Christi wonden,
 En dier-vergoten bloedt:
 Geef dat wy al ons' leven
 Ons self u overgeven
 In waer geloof, en boedt.

4.

Gelijck het licht der sonnen
 Den nacht heeft overwonnen,
 En weer den dach gebaert:
 Laet so u Geest vernielen
 Het duyster onser zielen;
 En ons' verdorven aerdt.

5.

Geef oock wat wy beginnen
 Om onse broodt te winnen
 Voorspoedich zy verricht:
 Op dat wy ons geneeren
 Met vromicheydt en eeren
 Voor uw en aengesicht.

Het Avond-Gebedt.

Op de wijze vanden LI. Psalm.

1.

Godt, die ghy woont in een verborgen licht,
 En 'tlicht uyt duysternis hebt aen doen breken,
 En dat oock in ons' hert hebt aen gesteken,
 Schuyt' nimmer ons u lieflyck aengesicht:
 En ghy, voor wien de nacht is hel en claer,
 Verlicht' ons' ziel van uwe handt geschapen,
 Dat wy niet in dees' duyst'ren nachts gevaer
 In 't eeuwich helsch verderf en doot ontslapen.

2.

Uergeef ons dan genadelijck de schult
 Die immer van ons is voor u bedreven,
 Deck' toe die schand'om Christi doot, en leven,
 Die 't al nu mette nacht bedecken sult.
 Bescherm' ons' lief en ziel voor ongeluck,
 En geef ons uwen Eng'len te bewaren,
 Breek' Satans macht, en list, dat ons geen druck
 En dodelijcke smert mach wedervaren.

3.

Geef oock ons' lichaem rust in dese nacht,
 En drijf den soeten slaep niet uyt ons' oogen,
 Op dattet so sal beter dragen mogen
 Den arbeydt dien het weer des daegs verwacht.
 En matig' onsen slaep dat die niet (Heer!)
 Mach strecken om ons' leuycheydt te voeden,
 Maer wil ons oock aldaer tot uwer eer
 Uoor alle smet nae lijf en ziel behoeden.

Het Gebedt voor den Eten.

Op de wijze vanden XXIII. Psalm.

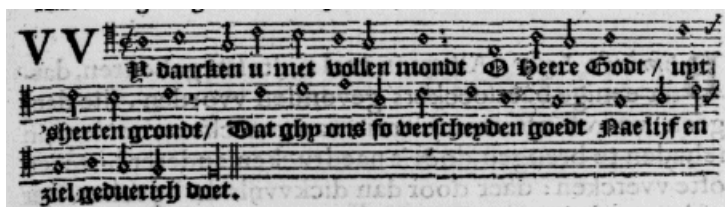
O Godt in wien is volheydt aller saken,
 Die ghy 'thebt weten al uyt niet te maken,
 En dat noch onderhoudt in sulcken wesen,
 En hebt met Hemels-broodt gespijst voor desen
 Verfdeel Israeël in dorre landen:
 Wy sien alleen op uwe milde handen.

2
 Will' ons dees' gaven dan in maet genomen.
 Van uwe goedicheydt wel doen bekomen;
 En laet daer uyt ons dat gevoelen halen
 Dat alle goedt van u moet nederdalen:
 Bewaer' ons dat wy die met boser ziele[n]
 Niet immermeer in overdaedt vernielen.

3.
 Maer geef ons meest dat wy ten allen tijden
 Ons mogen gantsch en gaer in u verblijden,
 En ons van herten tot u Woort begeven,
 Dat onse zielen spijst ten beter leven,
 Dat Christus ons door uwen grootsten segen.
 Heeft met sijn dierbaer bloedt en doot verkregen.

Het Gebedt nae den Eten.

Op de wijze vande c. Psalm. Kan ook gesongen werden op de wijze vanden CXXXIV. Psalm.

Wy dancken u met volle mondt
O Heere Godt, uyt 'sherten grondt,
Dat ghy ons so verscheyden goedt
Nae lijf en ziel geduerich doet.

2.
Dat ghy van alles ons versiet,
En met u segen overgiet,
En in dit leven onderhoudt,
En onse huys in vrede bouwt.

3.
Maer meest, en wel insonderheydt,
Dat ghy ons hebt een heyl bereydt,
Dat dit so wijt te boven gaet
Als 'tAerdtrijck vanden Hemel staet.

4.
Dus laer niet toe (O lieve Heer!)
Dat onse zielen immermeer
Met lust van dese wereldts-schijn
Begoehelt, en bevangen zijn.

5.
Maer treck altijd ons' hert en oog
Uan 't Aerdsche Niet tot u om hoog,
Op dat van ons mach zijn betracht
De plaets daer Christus ons verwacht.

Sursum animus: & sustine, & abstine.
Het oog om hoog: en lijd', en mijd'.

Finis

[Beminde Leser]

Beminde Leser: Alsomen veel tijds siet gebeuren, dater eenige baetsoeckes gevonden vvorden, die daer geen vverck ofte conscientie van maecken, andere in schaden te brengen, door't naedrukken anderer boecken ofte vvercken: daer door dan dickvvijs de boecken seer vitieus ende incorrect onder het volck uytgestroeyt vvorden, tot groot nadeel vanden Aucteur ende Drucker. So heeft den Aucteur goet geacht, den Christelijcken Leser by tijds te vvaerschouven, dat hy geen ander Exemplarien vvil voor goet aennemen, dan die by desen Drucker Pieter Muller tot Leyden gedrukt zijn: gelijk dan oock den Aucteur deses VVerckx, geen andere Exemplarien voor authentijck ofte de sijne sal kennen, vvant hy met sorchvuldige neersticheyt de correctie selfs gade geslaen. Oock heeft den Drucker noch een ander Boeckxgen van gelijcken formaet gestelt, genaemt Orden der Canonijcken Boecken, beyde des Ouden ende Nieuven Testaments, om bequaemlijcken ende dienstich by dit te voegen: dvelck oock door desen Aucteur (tot sonderlijcken nut, ende hoochsten profijt voor iderman, doch int bysonder der jeugdt ten besten,) in den druck in uytgegeven. Godt vvil geven, dat veele haer profijt daarmede mogen doen.

